Я можу думати лише про те, чого можу торкнутись.. Мабуть, колись давно — дуже давно ненароком торкнувсь вогню.. Уже й не пригадую той найперший дотик.. Аж раптом десь тепер — сниться мені сон: хтось, не знаю хто — а може й сам вогонь — підійшов і пече мені руку — десь трохи вище зап’ястя.. Кажу "пече" — бо так би мало бути.. Насправді зовсім не відчуваю болю.. Лагідний дотик, і звідти приємна ніжна хвиля піднімається вгору рукою і по всьому тілі.. Те, що мало повторити мої знання — насправді зовсім інакше.. зовсім незнане мені.. Наче інша сторона вогню.. Прихована суть вогню.. Лагідна, м’яка, зовсім не пекуча суть полум’я.. І на дотик, і на колір воно інакше.. Те, що знаємо про нього — це одне — а насправді, безсторонньо — зовсім інакше.. Інша сторона стихії.. А може, так само його відчув Прометей.. Але так я відчув його уві сні — і повірив.. Саме такий він є — в собі, поза нами.. у світі чистої ідеї..

Знаю, що Якуб Фрейд геть підупав у Тисмениці у сімдесятих роках позаминулого століття.. Знаю і відчуваю — бо й уся Тисмениця десь відтоді стала підупадати.. інакше б я не опинився у Львові, не зустрівся з Грицьком.. Ніхто ж не знав, як згодом усе обернеться.. Отак і Якуб Фрейд.. Кажу Фрейд, бо так на ідиш чулося — ніхто між собою у Тисмениці не балакав по-німецьки.. Він торгував вовною, і щось воно йому не пішло.. Може, в Альпах погинули барани.. Чи ще яка біда.. Бо в карпатських баранів шкура заслабка на кожух.. Ще прадіди чинили шкури і шили кожухи — а мого діда ще тоді не було.. Але вже за моєї пам’яті до нього на конику приїздила верхи маленька гуцулка десь із гір по вовну.. На прощання вип’ють з дідом по чарочці.. Дід Горко привозив шкури аж з Трансільванії, а тут ними торгував.. А найліпший каракуль, сизий — привозив з Бассарабії.. А Якуб Фрейд що мав робити — як вмерла йому жінка і він сам з двома синами.. Тисмениця вже гнітила його.. Узяв він острі величезні ковані ножиці, що ними стрижуть вовну — і відкраяв Тисменицю зі свого життя.. Повіявся десь на Моравію, десь там в дорозі стрілася йому Амалія.. А вона походила з Бродів.. І так їх доля занесла аж до Австрії — і десь там взявся Зиґмунд, — а до нього було ще двоє синів, але від першої жінки, це з Тисмениці..

Якось до нас у гості з Великої Тур’ї під’їхав хлопчик, здається, Василько, племінчатий Дарин внучок.. Ходив він вже до школи, але десь він мав, може, зо п’ять літ.. Ходив — бо баба вчителювала на Тур’ї — і все він давно вже знав.. Сидить у хаті, розглядається.. Увесь якийсь крихітний — аж світиться.. Далі наче освоївся, і розбалакався.. Вийшов надвір, у старий сад.. розглядає кожне дерево.. Десь одчімхав собі лозину, зладнав батіжок..

Каже — піду половлю рибу.. Зійшов гаєм до річки Турянки, сів з тим батіжком на березі під вербою.. А там якраз на тому броді — колись давно Параня, Дарина мама, якось по Різдві — пішла прати якусь шмату, що нею прикривали солонину у діжці.. Нагинається вона — аж з води до неї щука пащу роззявила.. Вона з переляку й ковтнула ту щуку пранником по голові.. Іде назад вона — і щуку несе, а хвіст волочиться по землі.. То, кажуть, їли всі, може, цілий тиждень.. Але коли то було.. От Василько вертається з тим батіжком.. І такий сумний-сумний.. Ну що, Васильку, нічого нема?.. Стоїть, опустив очі.. — А в нас на Тур’ї є така глибока-глибока керниця.. І там у мене всяка риба є.. І акула там у мене живе.. Очі його розширились: він аж злякався свого голосу.. Так, акула.. Справді, то було так несподівано — заразом так просто і природно — що у Великій Тур’ї, отут на Підгір’ї, за кілька кілометрів від нас, у садку є глибока криниця.. і в ній живе акула.. Досі про неї знав лише цей головастий хлопчик.. А тепер і я..

Якось заходжу до Шаленка в майстерню на Тарнавського — показує мені дорогий альбом — купив на осінньому Форумі.. Це, каже, внук Зиґмунда, Люсьєн Фрейд.. І, кажуть, він дуже модний.. Я сидів на старому диванчику, здається, саме тоді загасло світло, він довго рився у себе по закутках, і нарешті знайшов свічку.. Я не думаю, що Валєра купив його тому, що той модний.. У минулому столітті якось уночі ми з Грицьком зайшли до нього, то він якраз читав Канта.. Цієї зими завалило Львів снігами.. Вулиці тьмяні, змертвілі, грубий лід на шибках.. На Личаківській голосно дзвонили трамваї.. Вони всі з’їхались докупи під снігом.. Їх підманули у цю пастку: згори якось ніби скотились — а далі як?.. Тяги немає.. Тріщить мороз, усе заклякло.. Ромчику!.. Ромчику не

покидай мене! Ромчику.. Я ж люблю тебе.. Я оглянувся.. У темряві якась молода жінка бігла за високим чоловіком.. Він мовчки відштовхував її, вона знов і знов хапала його за лікоть.. Ромчику, я ж люблю тебе.. Я хотіла тобі купити мешти.. І не було більше нікого довкола, вона захлиналася гірким плачем.. Він тікав Личаківською вниз, вона зійшла вбік, прихилилась до стіни.. Хлипає.. розкошлана темна пляма у кучугурах бурого снігу.. Я біг від неї у ще глибшу темряву.. І нікого ніде, ні душі.. Сірі, облуплені, з мокрими плямами стіни з позаминулого століття, ще австрійські вузькі ущелини.. Давно усе спить.. Нема тяги.. Лише той розпачливий зойк.. Ромчику.. Ромчику.. не покидай мене.. Єдина іскра.. спалах у цій замурованій наглухо декорації..

У вигині шиї має проглядатись обрій.. Дуже важливі ознаки білого.. Бо саме біле — то вже дно безконечного простору.. Дно часом перевертається, часом воно над нами.. Звідти, де ще недавно текла блакить — десь звідти надходить біле.. Воно ще невидиме, десь недалеко.. але воно надходить: якісь довкола спалахи, але невидимі: невидиме сяйво.. Перші біляві посланці пролітають між дрібного дощу, навскіс, крізь мокрі гілки аличі.. Я бачу їх з вікна.. Там за шибкою темно.. Внизу в дворі кілька білих авт.. Вони стирчать там з самого ранку: зверху білі, мокрі, а всередині шибки темні.. непроникні.. Може, так і зі снігом — зверху він білий, а всередині — темний.. Але, мабуть, ні: на автах лише білі маски.. грубі, тяжкі.. недолугі.. хоч і на колесах. Застиглі маски блискавичного снігу.. Досі невидимого.. Остання ніч у Львові.. Засвітився вікнами дім навпроти: семибаштова фортеця — по три уступи з кожного боку і вежа посередині.. Там, під самим дахом, живе родина яструбів, я знаю.. Завтра зранку вирушимо надовго у далекі сніги.. За ніч оцей сірий сихівський двір з розфарбованими яскраво пеньками під обчухраним кленом, де можна випити і пограти в карти — вирине вранці з густого туману темнуватими прямокутними дахами якогось ще ненародженого Альбера Марке.. протоптаний рідкий сніг.. набережна якоїсь Сени.. навіть блищатиме якась вода.. кілька заблуканих постатей..

Мовчання.. тиша.. Десь вони зустрінуться — але такі різні! Мовчання — воно ось почалось.. ще вчувається теплий подих останнього слова.. до мовчання можна торкнутись рукою.. До тиші — ніколи.. Тиша — вона вічна: поза цим світом видніється її тінь, сама тінь: тінь бачимо і чуємо.. Але самої тиші не дано ані бачити, ані чути.. Сніг і тиша.. яка страшна спорідненість витає десь тут.. Які безодні сходяться.. Я заблукав десь між цих двох гір.. Моя ліва і права рука.. можуть хіба уві сні признатись мені — що вони і є саме ними.. недосяжними.. Вже другий день повний місяць, і мені погано.. Голова важка, нічого не хочеться.. В такі дні стараюсь нікого не бачити.. не дуже рухатись.. Але завжди настає момент, коли місяць відходить і стає легше.. Коли їхав електричкою зі Львова до Стрия — то навіть не хотів дивитись у вікно.. А вже як минали автобусом Болехів і під'їжджали до Гошева — в салоні було темно.. у купі постатей я раптом відчув строгий ритм темних силуетів проти запітнілих вікон.. Могутні силуети титанів.. І я раптом відчув запах хутра і свіжого снігу.. десь зовсім поруч.. Невже місяць відступив? Перед мостом через Свічу водій пригальмував і ввімкнув світло: біля мене стояли два хлопці.. мабуть, вертались додому з якоїсь будови — бо в одного з торби виглядав блискучий термос з погнутою кришкою.. Якийсь потертий темний кожушок.. і до нього на спині поприставала деревна стружка.. Світло знов згасло.. Мене вже відпустив місяць: тепер.. ось.. Я відчув запах.. дуже давній запах.. хутра і свіжого снігу! Він відпустив мене.. Тепер буде легше..

На столі у стограмовому келишку стоїть п'ять вповні розквітлих підсніжників, зірваних отут — під вікном.. Поруч — жіночий найменший торс.. Підсніжники "скульптурніші", сильніші за статуетку.. Вона витесана з верби, вони — в своєму "сніговому" матер'ялі.. От якби вона була з кістки.. Бо мармур — лише бліда подоба кістки.. Хоч дуже хотілося б торкнутися фігурки з родоського мармуру.. теплого.. поточеного часом.. Знов цілий вечір возився зі своїм яструбом.. Хоч не хоч, а сповзає до жіночої статуетки — вузька талія, широкі клуби.. Давні греки перейняли зі Сходу дивний гібрид первісної пташки з жіночими персами — сирену.. Цікаво, як вона співала? як соловейко? Мабуть, Одіссей дуже багато втратив би, коли б його друзі заткали йому вуха

воском і прив’язали до щогли.. Вони нікуди не ділись.. Синиці, сойки, сороки.. десь о четвертій над ранком закінчив свого Яструба.. Він увесь мокрий.. сік чвиркав мені просто в очі.. Таке враження, що зачепив жилу в серцевині.. Десь на півтори долоні, не більший.. Я так розхвилювався, що зовсім не спав.. Руки аж горіли, так набрякли.. коли їх тулиш одну до одної в ліктях — то легше ніби.. Вранці дуже сліпуче сонце.. Піднявся вітер..

Вийшов по червону глину обмазати свіжий торс.. Понад Турянкою кротячі купини чорні, світлоруді чи бурі.. є й червонясті.. Почався дощ.. Знайшов кілька нових підсніжників.. Уже цвітуть: вони.. первоцвіт, один пролісок.. підбіл і кілька білих анемонів.. Кроти не спали цілу зиму.. Набрав мішечок ніби червоної.. але невідомо, яка буде — як висохне.. Коли вже вертався — перед дверими темніла свіжа купина.. Аж парувала..

Під самою хатою кріт вирив найчервонішу.. Простіше було б укинути той торс просто туди..

Як часом важливі залишки білого.. на скульптурі.. на землі, на небі.. У складках землі лишилось трохи білого.. Рельєф припорошений снігом.. Гавриленко відкривав у Сезана не густий чорний колір — а пізній білий: білі проміжки між сосон гори Сен-Віктуар.. білі начерки пером з ледь підмальованими плямами.. білі поля книжки.. А як він сам любив біле поміж ультрамарином: десь посеред плям весняного неба та й майне святкова латка дівочого рукава чи хмари.. Колись ми зі Стахом — він тоді всюди водив мене за руку, як дитину — зайшли в майстерню Гавриленка.. Чистенька світла одна кімнатка.. На робочому столику сторч стоїть кольорова листівка з "Мадонною Конестабіле" в овалі Рафаеля.. Розгублено питаюся про те, про се.. Спитали, чи подобається фільм "Тіні забутих предків".. Сподобався.. Я його дивився.. і не раз.. Але подивишся.. ну ще раз — і все, тобі досить.. А на це дивишся — він показав на листівочку з "Мадонною" — і ніколи не набридне.. Отак би дивився і дивився..

Не вщухає дощ.. Турянка виходить з берегів.. Її коване тіло в темряві вилискує: витискається з берегів.. виходить — теж гарно — як крізь хвіртку на луг.. Ці малі річки — стихії.. і Стримба, і Ворона.. і — найменша — Турянка.. Але дивно — варто було зблиснути крізь хмари бірюзовому клаптику неба — як вода почала спадати! хоч усе хлипає.. Вода відступає.. входить в себе за далеким, ледь чутним лише їй сигналом — сигналом згори.. Чи просто земля глибше зітхнула.. Мене колір веде до форми.. Вихопив поліно з шаплика з дровами коло печі — таке гарне: сріблясте з рудими плямами.. наче все у пір'ї настовбурчене.. теж яструб.. Хапнув його і кинувся тесати — чи не порохняве усередині? ні, твердий.. Дара внесла мокрої з дощу землі, щоб посіяти розсаду суниці.. під решето підставила миску.. туди накрапало трохи темної води.. Цією землею можна малювати.. Принаймні робити підмальовок.. Кольори чисті..

Грація — це краса в русі.. Як гарно сказав це Лесінг в своєму "Лаокооні".. Вчорашнє поліно, вихоплене майже з вогню — теж стало торсом.. Танцюючим.. Великим яструбом.. дивно.. він нагадує трохи Мурів пам'ятник Єйтсу в Дубліні — подібна спіраль у небо.. Лише бронзова.. Не згоджуючись із ним — увесь час веду якусь нечутну розмову.. Перед садибою леді Грегорі в Кулі, де Єйтс написав своїх "Лебедів" — перед самим входом буйна зелена галява під розлогим буком.. Дуже гострий запах.. Підійшов.. Густе, соковите з полиском листя.. Черемша! Сьогодні, перед від'їздом до Львова — йдемо з Дарою до лісу.. Каже, що над потоком у низинці за Турянкою вже вилізла черемша..

Як могутньо танцювала Айлін.. Вона танцювала всюди.. Сама йде по дорозі і танцює.. Вона була з тої жменьки дощових людей у Лемонті.. Я весь час невидимо бачив її танець.. Якось ми танцювали на святі: вона вертка, що й не обнімеш.. А раз вибралися на гору Нітані у Лемонті: якраз крута стежка починалася від мого дому — дуже стрімка, з-під ніг сипалось каміння і я весь час простягав їй руку.. і поки ми спинались угору — чомусь я весь час повторював, ніби її танець поривчастий, могутній.. І вона вже оволоділа вітром.. а тепер їй лишилось оволодіти

землею і опанувати повільний танець.. танець на місці.. довкола якого танцює усе, увесь світ.. І одною рукою тримаючи її руку — другою показував на поодинокі оленячі гриби між соковитим мохом і камінням.. Дивись на них, як вони могутньо танцюють, ніби на місці, а насправді знову попереду нас, перебігають-ховаються за деревами.. Айлін тепер, може, велика танцівниця, з ірландським іменем.. А тоді, як ми опустилися з гори Нітані, вже вночі, вона, прощаючись, раптом поцілувала мене, і щока здалась блідою і прохолодною.. Сказала, що їй ще дуже далеко їхати додому на ровері.. по страшній бізонячій дорозі.. і попросила ще попити — бо вона вже четвертий день нічого не їла — лише п’є воду..

Свої фігурки я міряю долонею: у мене вона з короткими грубими пальцями.. одна долоня, долоня з зап’ястям.. Дві долоні — вже забагато для фігурки, вона тоді виривається зі свого світу, де все обжите, тепле — там вони мають спільну мову і статуетка з грецької Танагри легко порозуміється з єгипетським розфарбованим яструбом.. Але вище — світ довільний — там інакші закони, і важче впоратись з вітрами — вони дмухають холодом з усіх кінців.. там волаєш, але чи хто почує?.. Вітри — я маю на увазі не простір і час — адже кожна добра статуетка живе у вічності — а погляди людей, їхні думки.. а саме вони дмухають холодом чи вогнем.. При свавільному збільшенні вони зі свого пантеону переходять у світ суєтний.. там вони маліють, бо вже віддавна там панують ідоли.. А статуетки малі — це міфи.. завжди вільні.. Втілені досконалі міфи.. Їхній світ — як долоня.. У висоту статуетка безконечна, бо кожна — уламок, частка небесного стовпа..

У Торонто, якраз, коли лосось сунув на нерест з Онтаріо.. дивно, що так пізно, на Лабрадорі вже давно лежав сніг.. Ми з Кетлін домовились зустрітися перед національною галереєю.. Орієнтиром мала бути майже у центрі міста велика скульптура Генрі Мура.. Від Онтаріо це недалеко, і пішки досить швидко знайшов.. Вона була перед самим входом — з бронзи.. Величезна, як на вузьке перехрестя.. Її навіть важко так зблизька розгледіти.. то було наче гігантське вухо з дуплом усередині.. Крізь нього, мабуть, туди-сюди снували діти.. І дупло вичовгалось і

сяяло.. Колись таким сяйвом світилась спина і грива лева-водолія навпроти святої Софії.. так і хотілось у те бронзове вичовгане сідло покласти свою долоню.. Кетлін з’явилася раптово на своїм ровері.. наче не помітивши мене — філігранно об’їхала бронзового боввана кілька раз.. вона легко кружляла..

Усередині було багато Мура.. Був його окремий зал.. Уже тоді я знав, що він одружений з киянкою Вірою Радецькою і вони щасливі були в тому столітті.. Чи хтось спитає, чи я коли був щасливий?.. Кажуть, молодого Мура так вразила одна мексиканська кам’яна фігура, що повік зачарувала його.. І справді, там вони всі лежали, хто як, більші, менші, але все то була одна Вона.. З каменю, бронзи і дерева.. Трояка.. Довге динозавряче тіло з незмигним черепашим чи зміїним поглядом.. Виляглася.. Ми з Кетлін були самі, продовгуваті тумби трохи нагадували надгробки у величезній, не надто освітленій залі.. було моторошно.. Галерея уже зачинялась — після дзвінка ми перебігали через якісь інші зали — і ось перед самим виходом збоку стояла скляна вітрина — наче просторий кубічний акваріум.. Звідти визирали якісь темні фігурки.. Усі невеличкі — на півдолоні і менші.. усе мисливці, рибалки.. Я припав чолом до шкла і не міг відірватись..

Що мене так тоді зворушив отой акваріум?.. Може, те, що вони такі крихітні і їх треба дуже уважно розглядати.. бо вони хочуть тобі — самі тобі усе оповісти на вухо — і як радіють коли піймали рибину — чи просто пливуть у своїм каяку поміж крижин.. Така просто крихітна фігурка була володарем простору.. І вони більше чомусь запам’яталися, ніж ті циклопічні торси Мура.. Кетлін бачила, що мені подобається, і вже надвечір заглянули до невеличкої приватної галереї.. І знов місячне сяйво кістяних бивнів.. фігурки Седни.. Власник галереї довго розповідає про напівжінку, напіврибу, напівзмію.. Кет довірливо знімає з пальця перстень, показує сивому, поважному чоловікові.. Той уважно розглядає його під лупою.. О, це унікальний перстень, срібний.. дуже давній.. Я краєм ока бачив — його і Кет.. В усьому темному, майже чорному, у капелюшку з вуаллю, у мережаних білих рукавичках.. І перстень — срібний з черню.. Великий предок ведмідь — він могутній і

темний — а всередині в його череві біліє, вилискує олень.. його жертва.. Але увесь цілий — з рогами і на бігу.. Він і там біжить, в темному лоні.. проти вітру — живий.. Ведмідь з духом оленя..

У темряві вона відп’яла свого велосипеда від дерева.. Високий, сильний стовбур дерева ґінґо.. чи не найдавнішого дерева на світі.. Його мокре листя світилося після дощу.. Здається, там я її поцілував уперше.. Кетлін Робертсон, співоча пташка.. Ірландка, солістка групи "Небесна арфа": вона співала у супроводі зоряних шумів, записаних на борту Аполло.. А писати їй можна було на ім’я Кет Емеральд.. Смарагдова Кет.. В останньому листі вона попрощалась: ми вийшли з різних колодязів.. я відповів — так, але на глибині вони десь поєднуються.. Під мережаними рукавичками її пальці були прохолодні..

Сьогодні пробував назвати колір неба: ніби й близький до бірюзового, але надто різкий: чи є кольори без назви?.. часом, у сонці, вони пропадають.. Бірюзовий проявляється хіба що, коли льодохід на Дніпрі — ранньої весни проявляється у небі відблиск переможеної зими.. На сухому вершку старої яблуні проти неба шпак сидів і співав собі.. Там не було тої пристрасті, коли маєш когось спокусити — вона була вже в дуплі — але це було від задоволення.. собою, світом.. Занурений у себе.. Він не заплющувався і не впадав у транс — сидів собі і ледь роздував щоки.. звук сам вилітав з дзьоба, той лише клацав, лускав.. присвистував через ніздрі.. Збоку — він ніби сумовито роздумував — очевидно, це був блюз.. Але й невеличкий оркестрик, коли в хід йде все — ляскання губами, пальцями, долонями, чи просто вертінням голови і підморгуванням.. Так колись в давнину споживали пійману рибу чи звіра — не пропадало ніщо, жодна жилочка чи кістка..

Я раптом побачив латку справжньої бірюзи.. На ціле небо, з півночі сунули опалові важкі хмари — і лише віконце на півдні — чиста бірюза.. Я не бачу на землі кольорів: грубо — так: тепле, холодне.. Але впізнаю більше символічно, традиційно.. І лише барви на небі — завжди несподіванка.. Які важкі Сезанові натюрморти — замкнуті у своїх формах грушки, яблука.. світлі і темні складки драперій.. І яка повітряна..

прозора гора Сен-Віктуар.. Бо то все небесні — зовсім інші барви.. Гавриленко останні роки дуже горнувся до Сезанової кристалічності в зображенні гори, сосон.. І жодного натюрморта.. Ніяких плодів у вазах, квітів.. Повітря!.. І остання прогулянка його була на любому Дніпрі — у вітрі, на водяних крилах.. Далина — його вічний мотив..

Як входилось в обійстя — у діда росло два крислаті вікові ясени.. А до нього часом заходив у гості пан Корн — уже не пам’ятаю чи адвокат, чи аптекар.. але поважний гість.. Побалакають, перехилять по чарочці.. І якось у неділю пан Корн вибрався увесь у біло-темному — святковий сурдут, лискучий котелок.. А на тих ясенях вічно товклося вороння.. Тепер усюди зграї чорних гайворонів, а тоді були галки, трохи менші.. Бо колись усе було дрібніше, делікатніше.. Їх називали кавками.. І вони справді між собою жалісливо, по-бабськи, кавкали.. Теж із тих давніх, не дуже веселих сирен.. І як надійшов пан Корн — піднявся неймовірний рейвах.. І котрась із них аж з неба таки вцілила у пана Корна.. Підходить він до діда.. простоволосий.. і в руках тримає той обхляпаний котелок.. Сам не свій.. розгублений.. лиш каже: пане Лишега, а нащо ви тримаєте у себе тоту худобу?.. І на другий день ті ясені спиляли, бо дід Горко мав честь перед людьми.. Пізніше з того дерева столяр пан Красножон вигиблював для тата Богдана лижі.. нарти.. Широкі, з високо закрученими дзьобами, як лебеді.. А через якісь пару літ — війна.. І вже ні честі, нічого.. пан Корн збожеволів.. блукав у гетті посеред Тисмениці з білим когутом на руках.. І всім казав, що то його син.. А потому нікого не стало..

Кілька разів я приходив до Валєри подивитися дорогий альбом Люсьєна Фрейда.. Там усе по-англійськи — бо й він майже все життя в Лондоні — відколи мусили виїхати з Відня.. Голі спітнілі тіла.. Вони народилися інакшими, ніж їм того хотілося.. Колись, може, й сумували — але тепер ніби змирилися.. І вже не соромляться свого тіла.. Так, воно зношене.. Зібгані сірі простирадла.. Тут же, під боком — відкинули лапи і дрімають їхні клаповухі друзі з відданими очима.. Невідомо — чи хтось із них коли-небудь гнався за диким кроликом?.. Їхня шерсть мокра і злипла, наче на щойно народжених ягнятах.. у стайні на сіні.. десь на

віддаленій фермі.. Забутій усіма на світі.. де ніхто не побачить.. Так що й невідомо, чи ти народився.. де і коли.. і від кого?.. Може — це лише їхні личини у дзеркалі — у неприбраній спальні з завішеними вікнами — тут сам на сам з дзеркалом — але самого тіла немає.. Може, воно десь вийшло.. чи смажить собі яєшню і пахне димом.. а все, що ми бачимо — то їхні ще не згаслі відображення в дзеркалі.. ще теплі відбитки.. Чому усе так сталось?.. Від кого вони ховаються?.. Що вони хочуть забути?.. Чому вони так одержимо і так зречено збайдужіли і до свого тіла — і до світу?.. Вони наче хизуються своїми позиченими обвислими, перестиглими органами..

Люсьєн Фрейд старанно фіксує їх — скоцюрблених у своїй красі.. широкими червоно-коричневими "тілесними" мазками.. часом недбало розмашистими.. так, наче перефарбовує облуплене тіло.. Темний, тілесний підмальовок — грубим щетинястим пензлем — а вже по ньому — оживлюється у зблисках поту тлінна плоть.. Так спритно, може, учні Тиціана готували для свого маестро тіло святого Себастьяна.. але вкінці вже він сам підходив.. І обмацував тіло своїми пучками.. І гоїв кожну рану від стріли..

Але він не Тиціан.. Він Люсьєн Фрейд, онук великого Зіґмунда.. Ось він малює вже королеву: вона позує перед ним на дзиґлику, у короні.. важкі діаманти обтягнули вуха.. Мабуть, у нього таки, в майстерні.. І трохи їй ніяково.. як і будь-де поза Букінгемським палацом.. У позеленілій раковині скрапує вода.. нестерпно тхне з підземної клоаки.. холодно, непідметена підлога.. Люсьєн, десь її одноліток — стоїть проти неї десь за метр — за своїм мольбертом: на ньому мініатюрний підрамник з полотном — у висоту, може, на півтори долоні: навіть напудрені кучері не вміщаються.. Мало не впритул, Люсьєн пильно вглядається воронячим поглядом у свою жертву.. Мало не клює її дзьобом.. Ніяке мерехтіння самоцвітів на короні не спокушує його геть стертого, облізлого пензля: ним він ще вчора розмашисто фарбував землисте тіло самітньої домогосподарки у себе на канапі по той бік Темзи.. Ніяких діямантів!.. Ще кілька ударів пензля — і маєш: ціпкий погляд трохи вибалушених каламутних очей.. ніс картоплиною.. грубо

відкопилена нижня губа.. під бородою, де мало бути кілька разків молочних перлів — якась темна.. надто глуха тінь.. як провалля.. великі вуха.. Пане Люсьєн.. Я мала честь зустрітися з вашим дідом десь восени тридцять восьмого року.. я тоді попрохала його розтлумачити мій один страшний сон.. Тоді в Альпах зірвалася велика лавина.. Ви знаєте, що манило вашого діда — найбільше в житті?.. Ні.. не жінки.. Відлуння альпійських лавин.. ось що манило його усе вперед.. сюди.. на край землі.. де всі ми вже такі, як і він тоді: вигнанці..

Доглядачі в музеях часом мають імпозантні лівреї.. У наш час хіба не відроджується традиція?.. Служники найвищого рангу.. Вродливі з себе, поставні.. мають приємний голос.. вміють поступитись.. усміхнутись — о, їм ціни нема.. Далекі родичі царедворців, придворних поетів.. Якось у Саванні — там, де Саванна впадає в океан.. о прекрасна Саванна, де вечорами негритянки ходять попідручку, а негри сидять на ґанках, залитих місячним сяйвом.. Якось ми з Джімовою мамою, Дочкою Американської Революції — вибралися до океанаріуму.. І чого там не було.. і риби океанічні, і гади, і черепахи.. Усе там хлипає, плодиться у величезних акваріумах, вмурованих у стіни.. А довкола — вічнозелені дуби густими шатрами.. і з їхніх крон звисає зеленими бородами аж до землі іспанський мох.. і ти прогортаєш їх і ходиш наче морським дном.. і ось, вже виходячи з прохолодного музею — в останньому залі завмер: жінка в елегантній уніформі.. в портупеї з кобурою.. припала щокою до акваріума.. заплющила очі і щось нашіптує.. сама до себе.. Усміхається.. Уся вона і щокою, і плечем, і всім тілом — прихилилась до шкла і завмерла.. Більше нікого там не було.. Вона мене не бачила як увійшов.. А з тамтого боку до щоки підпливла і зависла акула.. прихилившись до неї за шклом.. Її темнаве тіло вигнулося.. обвило плечі жінки в зелено-блакитній уніформі.. єдино, що та зняла свій берет — і злегка розсіяла біляві короткі кучері по шклі.. Удвох.. Наодинці присягаються.. на все життя..

Цього літа, якось блукаючи понад Турянкою — перейшов її вбрід — на теплім намитім піску бачу кілька напівпрозорих пластин.. Може, на півдолоні, не більші.. І зблискують — але не кремінь.. Бо натиснеш — і в

пальцях розпадеться.. І не слюда.. відтінку якоїсь рожевуватої глини, але прозорої.. У її товщі проглядались темні плямки і прожилки, наче капіляри.. Сама пластина завтовшки, як мізинець.. Якийсь земляний клей, застиглий хрящ.. Але ж воно дзвеніло в руці, коли торкався — може, не так мелодійно, як кришталь.. А по краях — нерівні зубці, як у кремінного відщепу.. Я наче тримав у руці живий, щойно народжений камінь.. Якимось дивом вивільнений з-під гніту тугих пластів часу.. Ось вони — над річкою, в її крутому березі: темніший, темний, світліший час — пісок, глина, коріння, далі темний ліс аж до неба.. Живий камінь ще слизький.. ще не обріс твердою шкірою.. Але вже дзвенить!.. Піднесеш проти сонця — воно світиться, темне, драглисте, і бордовий згусток усередині.. наче зародок.. Не тямлячись від хвилювання, я знов забрів у мілку прохолодну воду, притискаючи до грудей пригорщу пластин.. це ж десь тут народжується нікому не знаний гірський кряж.. десь тут.. Ще гнучкий, потаємний.. Хіба ж не явилися мені ці живі згустки, можна не вірити очам — але я ж тримаю їх на грудях.. І під ногами — приглядаюся.. у бистрій течії бачу цілу жилу.. Це Підгір’я, давній високий хребет видніється аж десь за Свічою, у Гошеві — там, де монастир.. а цей наймолодший — отут переді мною..

Маленьке, але справжнє щастя.. ніхто більше не знає.. Я аж розгубився: стою у воді, довкола хвилями горби, на урвищах цупкі брили темного глоду, далі темні ліси, і так аж до Свічі.. а за нею перший хребет, за ним вищий, ще вищий.. єдине мені невідомо: куди вони йдуть.. до мене назустріч — чи віддаляються, зникають?.. Я знаю, вони рухаються.. он як хмари.. Чи гриби.. Бистрі і недосяжні.. А буває, чути грім десь у темній гущавині: то вмирають старі гриби.. і луна йде.. Наче обвалюються давні гори.. Вони йдуть лише поволі.. Але куди?.. Чи ця тиша надходить — чи вона відступає?.. І де я — на порозі, чи вже за порогом.. Але перед чиїм невидимим порогом?. Але ж я притискаю до грудей щойно народжений камінь.. У мене є своя шкіра, хоч увесь подряпаний, облізли плечі.. а він без шкіри — слизький, голий.. Але торкнися нігтем — чути звук.. Слабенький.. Але це вже дзвін.. Глухий, з глибини.. Так торкається глибинна риба іншої риби, на знак самотньої пристрасті у темних водах..

У Торонто — як ми з Кетлін переходили залами приватної галереї — двері прочинилися у внутрішній двір.. Там був невеликий сад.. Я побачив там майстра.. Молоденький інуїт.. Мені здалось — він якось нерішуче приступив до роботи над гігантським китовим хребцем.. Китова кістка — світло-попеляста.. пориста.. Вона не шліфується, як моржевий бивень.. Але окремі хребці вимиває хвилями на побережжя.. їх вивітрює і вибілює сонце бозна-відколи.. Але дуже важливо — щоб у готовій скульптурі зберегти той давній вітер і ритм прибою.. Видко, тому так несміло той інуїт брався до роботи: він ще прислухався.. принюхувався..

Та є інший — внутрішній океан.. Там і дотики, і рухи інакші.. може, лагідніші.. поступливіші, чи як.. Скажімо, внутрішній різновид акули можна розпізнати лише дуже зосередившись: ось жовтуватий відблиск ока.. лагідно-зеленуватий ривок в’юнкого тіла.. І не обов’язково це має відбуватися у воді.. Раптова тінь, десь далеко.. якась солодка тривога.. обернувся — а тінь вже позаду.. Хлопчик з Великої Тур’ї на Підгір’ї має іншу акулу в своїй криниці.. Вона, може, менша.. і не така вертка, як він.. Невідомо.. вони якось пробираються глибинами.. Хтось любить глибокий колодязь, хтось ні.. Ставок з жовтим і білим лататтям.. затінену лісову річку.. Або раптом глибока, аж синя баюра на давній лісовій дорозі.. вибита ще татарами в урочищі під Погонею.. Але він любить свою акулу.. Часом ходить собі, ходить по садку.. а то підійде до криниці.. крикне їй щось на вухо.. і знов кружляє собі у зеленому: то в холодок, то знов до неї..

Найпряміше летить синенький рибалочка над річкою Турянкою увечері.. додому, додому.. Якось мало не продірявив мене на броді.. Надто поволі перебридав — а на дні гостре, слизьке каміння.. У нього дзьоб і голова важкі — такий гарпун продірявить тебе і не спиниться.. хоч тільце ніби маленьке.. У нього ідеальний торс.. і несеться річищем рівно — як струна посередині — не нижче і не вище.. Здається, він знає цей вологий прохолодний тунель краще, ніж сама течія.. Пізно вже.. пізно.. темніє.. тут найкоротший шлях.. з простору у час.. десь тут перешийок між ними.. десь тут.. десь тут має бути невловне устя у вічність..

На цей раз зламало вітром молоду козячу вербу.. Кілька днів лежала вона на схилі у високій траві.. ще жива.. Я ще й думав її якось підняти і підперти, але ні — зламало при самому пні.. Внизу завширшки, як дві руки вкупі.. міг би вийти високий тонкий торс.. Аж тут загриміло.. насунула хмара.. Побіг складати в копицю сіно.. А приперти копицю нема чим.. Кинувся по сокиру — обчімхав її і вийшов добрий дрючок.. важкий — не звалить вітром.. Дощу великого не було.. лише покрапало.. То й обчімхане гілля згодилося.. Позатісував гіллясті штурпачки.. і вийшло з півтора десятка рогачиків для гороху.. Коли він стелиться по землі — який нещасний, кволий.. одразу обняв мене своїми вусами.. дякує.. Який він безпомічний.. Такий сильний — а безпомічний..

Скульптура — це нахил.. Ніби невловний, мовчазний жест, правда?.. Коли повна чаша перехиляється — починається дощ.. І ти дивишся у вікно.. Є нахил — річка побіжить.. а за нею — все інше.. Цілий день нахилена чаша не пролилася.. У повний місяць..

Як приємно, що біленький кленовий торс зберіг свою похилу поставу трохи назад.. рух колишньої гілки.. І невідомо — що тут первинне: вигин гілки чи вигин торса.. Набагато гірше, коли торс тримає вперту поставу поліна..

Статуетка чоловічого торса зі свіжої верби.. притиснув її до дерев’яного струганого столу — і тут чую звук.. тертя дерева до дерева.. Попробував інший торс — нема.. Бо цей свіжий.. Голос живої верби..

Я вперше його чую.. Так само вражає глиняна пташка — коли ти проштрикнув свисток і дуєш.. а воно мовчить.. Дуєш уже цілий вечір.. заївся глиною.. І раптом — голос, голос глини.. Так і тут.. але верби..

Коли вигладжував торс — а він маленький — як долоня заввишки.. під пальцями ніби ворухнулась.. вигнулась його талія..

Головне — пташок не називати своїми іменами.. Не називати пташками.. Ти робиш.. але не називаєш..

При ударі я заплющую очі.. Сокира пролітає в темряві.. Розсікає її. Я лише чую удар.. Я звільняю її на пів-дорозі, і вона знаходить усе сама..

Скульптура — ніч.. вона завжди омита.. залита місячним сяйвом..

Коли гострив сокиру.. у бруска був дуже захриплий голос..

Скульптура промовляє не дотиком — а можливістю доторку..

Доторку оком, рукою.. усім тілом..

Це наше інше тіло..

Скульптура найближча до Музики.. не те, що поезія.. Це товстіший кінець дубця, яким б’ють неохайну Музу..

Дуже важливо для фігурки, щоб гілка, в якій проглядає торс — була свіжою.. Це не значить — щойно спиляна чи зламана вітром.. а те, що ти помітив її недавно: вона ще зберігає перший — вирішальний — доторк твого ока.. Ока.. а вже потім і руки..